

Asia: VN/6181/2021

Pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelmaluonnos, tasa-arvoinen ja yhdenvertainen pelastustoimi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelmaluonnoksesta – Tasa-arvoinen ja yhdenvertainen pelastustoimi VN/6181/2021

Yhdenvertaisuusvaltuutetun (laki yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014, 3 §) tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain (1325/2014) noudattamista siten kuin sanotussa laissa säädetään sekä yleisesti edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja ehkäistä syrjintää.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on tutustunut pelastusalan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toimintaohjelmaluonnokseen. Valtuutettu pitää erittäin myönteisenä asiana sitä, että pelastustoimea on kokonaisuudessaan arvioitu perusteellisesti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmista ja että sen pohjalta ollaan asettamassa tavoitteita yhdenvertaisuuden toteutumisen ja edistämismääräysten toimeenpanon näkökulmasta puutteelliseksi havaitun tilanteen korjaamiseksi.

Toimintaohjelmaluonnoksessa on korostettu yksittäisen pelastusalan organisaation velvoitetta laatia yhdenvertaisuussuunnitelma. Tätä valtuutettu pitää hyvänä, sillä näin paikallinen yhdenvertaisuusnäkökulma tulee huomioiduksi parhaiten. Korostamme sen tärkeyttä, että yhdenvertaisuussuunnitelmat on huolellisesti laadittu ja niiden toimeenpanoa seurataan kuten toiminnan muitakin keskeisiä tavoitteita.

Luonnossuunnitelmassa korostetaan tarpeellisesti johdon ja viestinnän merkitystä yhdenvertaisuusasioiden eteenpäin viemisessä. Lisäksi luonnossuunnitelmassa todetaan

erinomaisella tavalla: ”Erityistä painoarvoa pelastustoimen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä tulee asettaa sellaisten vähemmistöjen äänen kuuluviin saattamiseksi, joiden edustusta pelastustoimessa ei ole tai se on vähäinen. Tällainen kuunteleminen voidaan toteuttaa esimerkiksi täydentämällä työryhmää eri vähemmistöryhmien järjestöjen edustuksella. Tällä tavoin vähemmistöjen erilaiset näkemykset voitaisiin tuoda esiin ja ne huomioitaisiin päätöksenteossa.”

Lisäksi valtuutettu pitää hyvänä sitä, että palvelujen esteettömyys ja saavutettavuus sekä toimintarajoitteisten ja vammaisten henkilöiden näkökulma on tuotu luonnoksessa esiin eri näkökulmista.

Alla on tuotu esiin vielä joitakin valtuutetun tärkeiksi katsomia teemoja tarkemmin sekä lisätty suosituksia ja ehdotuksia toimintaohjelman tarkentamiseksi.

1. Liikuntarajoitteisten ja vammaisten henkilöiden pelastautuminen ja yhdenvertainen asuminen

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on ensimmäisessä kertomuksessaan eduskunnalle (K 6/2018 vp) tuonut esille näkemyksensä, että asumisessa ja rakennetussa ympäristössä tulisi ottaa lähtökohdaksi nykyisiä säännöksiä kattavampi esteettömyys vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Esteetön ja saavutettava yhteiskunta on perusedellytys osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Tätä edellyttää myös Suomea sitova YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26-27/2016).

Pelastuslaitoksen on julkista valtaa käyttävänä sekä perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen veloitettuna viranomaisena pyrittävä turvaamaan hätätilanteissa pelastautumisen toteutuminen jokaiselle tosiasiallisen yhdenvertaisesti riippumatta yksilöiden henkilöön liittyvistä syistä, kuten vammaisuudesta.

Yhdenvertaisuuslain soveltamisala on yleinen, ja sitä sovelletaan rinnan muun lainsäädännön kanssa. Pelastuslaitoksen on pyrittävä ennalta varmistamaan, että pelastuslaitokselle yhdenvertaisuuslaista johtuvat velvollisuudet voivat toteutua, kuten velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta sekä noudattaa syrjinnänkieltoa (ml. välillinen syrjintä) liittyen tiedossa oleviin pelastautumista haittaaviin saavutettavuuspuutteisiin reagoimiseen sekä velvollisuuteen tehdä kohtuullisia mukautuksia. Lisäksi pelastuslaitoksen on pyrittävä tulkitsemaan pelastuslakia perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti siten, että yhdenvertaisuus voi käytännössä toteutua.

Valtuutetulle on tullut yhteydenottoja koskien lääkinnällisten apuvälineiden säilyttämistä taloyhtiöiden yhteisissä tiloissa sekä liikuntarajoitteisen pelastautumiseen liittyen. Valtuutetulle tulleiden yhteydenottojen ja pelastuslaitoksen kanssa käydyn keskustelun seurauksena selvisi

apuvälineiden säilyttämisen käytäntöjen erilaisuus eri pelastuslaitosten kesken sekä toisaalta myös pelastuslaitoksilta esiin noussut tarve ymmärtää ja edistää vammaisten, liikuntarajoitteisten ja ikääntyvien henkilöiden turvallisuutta ja asumisen tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoitti yksittäisessä tapauksessa esimerkiksi sitä, että paikallinen pelastusviranomaisena katsoi apuvälineen säilyttämisen olevan paloturvallista rappukäytävässä sopivassa sisennyksessä. Toisessa tapauksessa pelastusviranomaisena tulkitsi pelastuslakia niin, että laissa ei mainittu erikseen vammaisia henkilöitä, joten tilanteeseen puuttuminen oli vaikeaa vammaisen asukkaan pelastautumisen järjestämiseksi. Näihin esimerkkeihin viitaten valtuutettu painottaa sitä, kuinka tärkeää on ymmärtää tosiasiallisen yhdenvertaisuuden merkitys paikallistason pelastustyössä.

Valtuutettu katsoo, että pelastusviranomaisena voi yhdenvertaisuuden edistämiseksi sekä toteuttaakseen yksittäisessä tapauksessa vammaisen henkilön tarvitsemia kohtuullisia mukautuksia pyrkiä omassa toiminnassaan edistämään vammaisten henkilöiden sekä muiden liikuntarajoitteisten ja ikääntyvien yhdenvertaista ja turvallista kotona asumista. Arviointia tulee tässä tapauksessa tehdä paitsi suhteessa turvallisuusvelvoitteisiin ja viranomaisten antamiin paloturvallisuuden ja pelastautumisen määräyksiin niin myös suhteessa yhdenvertaisuuslain syrjinnän kieltoon ja siitä johtuvaan velvollisuuteen edistää yhdenvertaisuutta. Tärkeää on, että linjaus on yhtenäistä eri pelastusyksiköiden toiminnan kesken.

Lisäksi viranomaisella on perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi (perustuslaki 22 §) oltava valmius hyödyntää tarvittaessa yhdenvertaisuuslain 9 §:n mukaiseen positiiviseen erityiskohteluun, jos yhdenvertaisuuden toteutumista ei pystytä muutoin takaamaan.

2. Yhdenvertaisuussuunnitelmien valvonta ja suunnittelun ohjeistaminen

Valtuutettu korostaa, että sisäministeriön tulee perustuslain 22 § ja 68 § ja yhdenvertaisuuslain 5 § edistämismääräyksen nojalla hallinnonalallaan valvoa alaistensa toimielimien suunnitelmien laatimista ja toimeenpanoa. Tämä on nyt erityisen olennaista huomioiden, että koko alaa koskeva kartoitusta on osoittanut tilanteen olevan monin tavoin puutteellinen ja erilaisten edistämistoimien tarpeessa.

Valtuutettu tähdentää, että sisäministeriöllä (pelastusosasto) on edistämismääräyksiinsä nojaten velvollisuus seurata sitä, että sen alaiset virastot ja laitokset hoitavat yhdenvertaisuuslain mukaisia lakisäätteisiä tehtäviään, sekä myös tukea niitä yhdenvertaisuussuunnittelun ohjeistamisessa ja suunnitelmien valvonnassa.

3. Suosituksia toimintaohjelmaluonnoksen tarkentamiseksi:

- Luonnosasiakirjassa on todettu hyvin: ”Jokainen pelastusalan viranomaisen arvioi yhteistyössä eri väestöryhmiä edustavien vähemmistöjärjestöjen ja muiden alan toimijoiden yhteistyössä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista pelastustoimessa. Tehtävä kartoitus on kattava ja perusteellinen, mikä tuottaa pelastusalan organisaatioille riittävät lähtötiedot omien suunnitelmiansa tekemistä varten. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi on viranomaisten lakisääteinen tehtävä.”

Tähän liittyen luonnoksessa olisi hyvä todeta lain (yhdenvertaisuuslaki 5-7 § edistämismääräykset) nimenomaan edellyttävän, että suunnitelmien keskiössä on arviointi ja sen osana lähtökohtaisesti eri väestöryhmien näkemysten kartoittaminen riittävällä kuulemisella sekä että suunnitelmissa asetetaan konkreettisia seurattavia tavoitteita.

- Asiakirjassa tulisi esittää vahva suositus, että myös muut toimijat kuin ne, joiden lain mukaan on laadittava yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukainen toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma, laatisivat myös suunnitelman.
- Asiakirjassa tulisi käsitellä eri syrjintäperusteita tarkemmin yhdenvertaisuuslain 8 §:n mukaisesti. Yhdenvertaisuustilanteen arvioinnissa on otettava huomioon kaikki yhdenvertaisuuslaissa kielletyt syrjintäperusteet. Osana yhdenvertaisuussuunnittelua viranomaisen on pyrittävä kartoittamaan toimintansa tosiasialliset vaikutukset syrjinnän vaarassa olevien ryhmien asemaan.
- Asiakirjassa tulisi korostetummin kiinnittää huomiota niihin konkreettisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen haasteisiin palvelupuolella, joita esimerkiksi vammaisuuteen tai kieleen perustuen on havaittu sekä harkita näitä koskevien konkreettisten tavoitteiden asettamista koko pelastusosalalle.
- On hyvä, että suunnitelmassa todetaan laadittavaksi valtakunnallinen koulutussuunnitelma ja -aineisto. Luonnoksessa esitettyjen huomioiden perusteella koulutusta selvästi tarvitaan. Koulutuksen sisällössä tulee kiinnittää huomiota ja käsitellä esimerkkejä eri syrjintäperusteita koskien. Esimerkiksi vammaisjärjestöjä kannattaa konsultoida koulutuksen sisältöesimerkkejä laadittaessa.
- Luonnoksessa tulisi asettaa selkeä aikataulu, johon mennessä puuttuvat lakisääteiset suunnitelmat on tehty (esimerkiksi alkukevät 2022).
- Termeistä:

- o Kohtuulliset mukautukset on syytä avata asiakirjaan erikseen ja pyrkiä arvioimaan kohtuullisten mukautusten tarvetta esimerkiksi erilaisissa palvelutilanteissa.
- o Yhdenvertaisuuden edistämismääräys on laajempi kuin suunnittelumääräys. Suosittelemme käsittelemään tätä erikseen, kiinnittäen huomiota lain esitöihin. Esimerkiksi yhdenvertaisuuslain 5 §:n esitöissä korostetaan yhdenvertaisuuden huomiointia ja arviointia kaikissa keskeisissä hankkeissa.

Al-Tameemi Päivi
Yhdenvertaisuusvaltuutettu